

Latvijas Universitātes Psihiatrijas katedras izveide un darbība 20. gadsimta 20. gados *Development of Department of Psychiatry in University of Latvia in the 1920's*

Ieva Lībiete

Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs
Antonijas iela 1, Rīga, LV-1360
E-pasts: ievalibiete@inbox.lv

Latvijā psihiatrijas kā akadēmiskas disciplīnas sākums datējams ar 1920. gadu, kad tika dibināta Latvijas Augstskolas Psihiatrijas katedra un par tās docētāju kļuva Dr. med. Hermanis Buduls, vēlākais psihiatrijas profesors. Katedrā 20. gs. 20. gados asistējuši M. Kazaks, A. Karps, V. Kraulis, N. Jerums, H. Saltups. Katedras zinātniskā darbība liecina par tās bioloģisko ievirzi un psihisko slimību neiroģenās izcelsmes teorijas izmantošanu. 20. gs. 20. gados katedras darbinieki aktīvi iesaistījās progresīvās paralīzes ārstēšanā ar malārijas drudža terapiju, tādējādi dodot ieguldījumu pasaulē pirmās bioloģiskā modeļa psihiatriskās terapijas ieviešanā un pielietošanā.

Atslēgvārdi: psihiatrijas vēsture, LU Psihiatrijas katedra.

Latvijas Augstskolas dibināšanas diena ir 1919. gada 28. septembris [1], kad Augstskolas aulā notika svinīgais atklāšanas akts. Medicīnas fakultāte, tai skaitā arī Psihiatrijas katedra, šajā laikā atradās vēl pašos izveides pirmsākumos. 1919. gada beigās, pēc tam kad tika nokomplektēti mācībspēki anatomijas, histoloģijas, embrioloģijas un vispārīgās patoloģijas pasniegšanai, kas bija obligāti pirmo divu kursu atklāšanai, tika sākta docētāju meklēšana arī trešajam un ceturtajam kursam. 1920. gada 16. janvārī Medicīnas fakultātes padome ierosināja dekānam profesoram **Eduardam Zariņam** (1876–1947) aicināt Rīgas pilsētas Sarkankalna slimnīcas direktoru Dr. med. **Hermani Buduli** (1882–1954) darbā par Psihiatrijas un neiroloģijas katedras mācībspēku [2].

Tobrīd, 1920. gadā, H. Budulam bija 37 gadi un viņš bija ne tikai lielas psihiatriskās klīnikas vadītājs, bet arī medicīnas doktors, 1911. gadā beidzis Tērbatas Universitāti un 1914. gadā sava skolotāja profesora **Vladimira Čiža** (1855–1922) vadībā aizstāvējis disertāciju „Par salīdzinošo rasu psihiatriju”. Jau studiju gados Tērbatā H. Buduls bija ieinteresējies par psihisko slimību epidemioloģiju un uz epidemioloģisko pētījumu bāzes izstrādājis arī savu doktora disertāciju. Būdams asistents Tērbatas Universitātes Nervu un gara slimību klīnikā, H. Buduls, sekojot tālaika aktualitātēm psihiatrijā, pētīja progresīvās paralīzes etioloģiju un statistiku. Sskolotāja V. Čiža ietekmēts, H. Buduls bija mēģinājis nodarboties ar daiļrades

psihopatoloģiju, aprakstot sava pacienta Jāņa Poruka slimības iespaidu uz viņa daiļradi un 1911. gadā izdodot grāmatu „Poruku Jānis savas garīgās dzīves krēslainās dienās” [3]. Literāta talantu H. Buduls bija izmantojis arī peļņas nolūkos, publicējot populārzinātniskus rakstus periodikā un pat izdodot grāmatas. Īslaicīgi 1914. gada vasarā H. Buduls bija praktizējies Berlīnes Universitātes gara un nervu slimību klīnikā [4]. 1920. gada 9. jūnijā pēc H. Buduļa zinātnisko un populārzinātnisko darbu novērtēšanas viņš tika ievēlēts par Medicīnas fakultātes locekli un docentu tobrīd apvienotajā Psihiatrijas un nervu slimību katedrā [5].

Par Psihiatrijas katedras klīnisko bāzi, kas tika izmantota gan lekciju lasīšanai, gan klīniskās psihiatrijas apgūšanai, ar Rīgas pilsētas valdes atļauju 1921. gadā kļuva Sarkankalna slimnīca [6]. Sākotnējā iecere apvienot psihiatrijas un neiroloģijas disciplīnas vienā katedrā neizdevās, jo Rīgas pilsētas Sarkankalna slimnīca bija specializēta psihiatriskā klīnika, kurā neiroloģijas studijām nebija pietiekami daudz nervu slimnieku. Atsevišķas neiroloģijas katedras izveidošanu atbalstīja arī H. Buduls [7]. Par docētāju neiroloģijā vēlāk kļuva cits Tērbatas Universitātes beidzējs un slavenā krievu profesora V. Čiža skolnieks Dr. med. **Edvards Kalniņš** (1869–1949), kuram pēc parauglekcijas par tematu „*Tabes dorsalis* simptomatoloģija, etioloģija un terapija” 1921. gada 15. jūnijā pirmajam Medicīnas fakultātē tika piešķirtas privātdocenta tiesības [8]. Tomēr abu katedru sadarbība ilgstoši palika ļoti cieša gan neirosifilisa pētniecībā, gan kopīgas biedrības izveidē. 1924. gadā dibinātā Latvijas neirologu un psihiatru biedrība bija viena no retajām specializētajām ārstu apvienībām valstī [9], un tā Sarkankalna slimnīcā rīkoja regulārus diskusiju vakarus par dažādiem zinātniski aktuāliem jautājumiem [10].

Dibinoties Latvijas Augstskolas Medicīnas fakultātei, sākotnēji tika pieņemts piecgadīgs studentu mācību plāns. 1919. gada 15. septembrī izstrādātais priekšmetu sadalījums paredzēja, ka apmācība gan vispārīgajā, gan klīniskajā psihiatrijā notiks pēdējā – piektajā mācību gadā [11]. Psihiatrijas katedra pedagoģisko darbību uzsāka 1922. gada pavasara semestrī ar lekcijām IV kursa studentiem. Pirmajā pusgadā divas stundas nedēļā tika lasīta vispārīgā psihiatrija, bet nākamajos divos pusgados četras stundas nedēļā – klīniskā psihiatrija [12]. Vispārīgās psihiatrijas kursā, spriežot pēc H. Buduļa izdotajām mācību grāmatām, klasiski tika apskatīta nervu sistēmas anatomija, fizioloģija un „dvēseles psihiskie elementi”. Studenti tika iepazīstināti ar pamatsimptomiem psihiatrijā, uztveres, domāšanas, uzmanības, emociju, atmiņas un dziņu traucējumiem. Vispārīgā psihiatrija aptvēra arī psihisko slimību etioloģijas teorijas, pacientu izmeklēšanas un ārstēšanas pamatprincipus. Klīniskajā psihiatrijā studentiem bija jāapgūst atsevišķu psihisko slimību, piemēram, progresīvās paralīzes, šizofrēnijas, maniakāli depresīvās psihozes, intoksikācijas psihožu, diagnostika un ārstēšana [13].

1922./1923. mācību gadā, pievienojot topošo ārstu apmācībai arī VI kursu, mācības vispārīgajā psihiatrijā tika pārceltas uz V, bet klīniskajā psihiatrijā uz VI kursu [14]. Līdz ar to psihiatrijas studijās mainījās arī stundu sadalījums. No 1923./1924. mācību gada mācības vispārīgajā psihiatrijā notika V kursā četras stundas nedēļā un psihiatriskajā klīnikā VI kursā četras stundas nedēļā. No 1925./1926. mācību gada studijas vispārīgā psihiatrijā tika samazinātas uz divām stundām nedēļā, bet no 1926./1927. mācību gada padziļinātai klīniskai apmācībai

tika pievienoti praktiskie darbi divas stundas nedēļā VI kursam. Šāds mācību plāns saglabājās līdz 1930. gadam [15].

No 1921. gada psihiatrijas katedrā tika paredzēta viena profesora un divas asistentu štata vietas [16]. Lekcijas psihiatrijā notika latviešu valodā, un tās studentiem lasīja katedras vadītājs, sākotnēji docents, bet no 1924. gada 1. jūlija par profesoru ievēlētais H. Buduls [17]. Praktiski klīniskās psihiatrijas jautājumi tika apskatīti grupās. Katram studentam bija jāiemācās patstāvīgi izmeklēt slimnieku un sastādīt slimības gadījumu aprakstus [18].

Psihiatrijas priekšmeta apguve, līdzīgi kā citās medicīnas disciplīnās, saskārās ar speciālās terminoloģijas trūkumu latviešu valodā. Šo problēmu vairākkārt pārrunāja arī Medicīnas fakultātes sēdēs. Lai šo jautājumu risinātu, jau 1919. gada 9. septembrī Izglītības ministrijā tika izveidota Zinātniskās terminoloģijas komisija. No 1921. gada kā Medicīnas fakultātes pārstāvis terminoloģijas komisijas sastāvā darbojās Dr. med. H. Buduls [19]. Liela daļa H. Budula radīto psihiatrijas terminu, kā, piemēram, pseidohalucinācijas, domu skraidīšana, murgu idejas, pārspīlētas idejas, ir izturējuši laika pārbaudi un tiek lietoti arī mūsdienās. Daļa jaunievedumu tomēr laika pārbaudi neizturēja. Te jāmin tādi termini kā ārceļus domāšana (jeb murgu idejas), domu saciršanās, domu atgremošana, domu streipuļošana [20].

Pēc divu gadu pieredzes lekciju lasīšanā Medicīnas fakultātes studentiem un pēc nenogurstoša darba ar latviešu psihiatrisko terminu izveidi, atvasinot tos galvenokārt no vācu valodas, 1924. gadā tika izdota H. Budula mācību grāmata „Psihiatrija. Vispārīgā daļa”. Piecus gadus vēlāk, 1929. gadā, iznāca tās turpinājums „Psihiatrija. Speciālā daļa”. Jau no Medicīnas fakultātes veidošanās pirmsākumiem viens no visgrūtāk pārvaramiem šķēršļiem ir bijis zinātniskās literatūras trūkums latviešu valodā [21]. Mācību līdzekļu trūkums latviešu valodā īpaši sasāpējis bija studentu vidū: „Katru dienu stud. med. nākas saskarties ar grūtībām literatūras sagādāšanā, jau nemaz nerunājot, ka viņa dārga, bet ka mums tās nav savā mātes valodā. Liekas neviena cita fakultāte nav tik nabadzīga ar latvju valodā izdotiem darbiem kā med. fak. .. Mūsu mācības spēku lielākā daļa latvieši, profesori, kuru vārdi iezīmēti ar zinātniskiem darbiem ārzemēs, vienai daļai pat izdotas mācību grāmatas svešvalodās – bet pie grāmatu izdošanas latvju valodā ķērušies tik maz. Pirmais minams prof. Buduls – „Vispārīgā psihiatrija”. Mēs ceram drīzumā sagaidīt arī specialas psihiatrijas kursu – tad šī med. nozare būs latvju valodā godam apgaismota, par ko autoram sirsnīgākā studentu atzinība.” [22]

H. Buduļa veikumu atzinīgi novērtēja arī kolēģi. Recenzējot H. Budula grāmatu, privātdocents E. Kalniņš atzīmēja: „... ja ievērojam to, ka autoram pašam bija jārada termiņi un vārdi ļoti sarežģītiem un grūti definējamiem psihiskiem procesiem un parādībām, tad nevaram diezgan atzīt viņa nopelnus šinī darbā... psihiatriskai terminoloģijai nu ir likti pamati un celmu laužēja gods šinī grūtā darbā vienmēr paliks autoram.” [23] 1924. gada 1. decembrī Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātes sēdē E. Kalniņš un Tiesu medicīnas institūta vadītājs docents **Ferdinands Neireiters** (1893–1946) ierosināja grāmatu „Psihiatrija. Vispārīgā daļa” izvirzīt Kultūras fonda stipendijai [24], un 1925. gada martā grāmatas autors tika apbalvots ar godalgu Ls 500 apmērā [25]. Psihiatrs un medicīnas vēstures pētnieks **Imants Eglītis** (1938–1997), ļoti atzinīgi vērtējot sava priekšgājēja darbu, tomēr atzina, ka salīdzinājumā ar tā

laika vadošo psihiatru monogrāfijām H. Budula darbs ir salīdzinoši vienkāršs un tajā maz jūtams pasaules psihiatrijas līmenis [26]. Taču jāņem vērā, ka H. Buduls savas grāmatas ir apzināti vienkāršojis un rakstījis kā mācību līdzekļus: „Tai pašā laikā mēģināju grāmatas tekstu sastādīt tā, ka arī tie, kuri nebūtu iepazinušies ar vispārīgās psihiatrijas jēdzieniem, šo grāmatu lasot pēc iespējas retāki atdurtos uz neskaidrām un grūti saprotamām lietām.” [27]

No pašiem katedras darbības pirmsākumiem vienīgais lektors psihiatrijā bija H. Buduls, tomēr īslaicīgi 1924./1925. mācību gadā lekcijas psihiatrijā par tematu „Pshoneirozes” lasīja arī privātdocents **Miķelis Kazaks** (1884–1968). Viņš 1906. gadā, izvairoties no dienesta cariskās Krievijas armijā, bija emigrējis uz ASV, 1915. gadā beidzis Viskonsīnas Universitāti un 1917. gadā ieguvis medicīnas doktora grādu Vašingtona Universitātē Sentluisā [28]. (Par M. Kazaka tiesībām uz medicīnas doktora grādu vēlāk gan radušās zināmas šaubas [29].) M. Kazaks, atsaucoties uz Latvijas Augstskolas aicinājumu zinātniekiem atgriezties dzimtenē, piedāvāja savus pakalpojumus Medicīnas fakultātei kā neirologs, tomēr 1922. gada 25. janvārī Latvijas Augstskolas organizācijas padomes sēdē M. Kazaks tika ievēlēts par Psihiatrijas katedras vecāko asistentu [30].

Latvijā M. Kazaks ieradās 1922. gada jūlijā, bet tā paša gada 18. septembrī tika ievēlēts par privātdocentu neiropsihiatrijā [31]. Psihiatrijas katedrā viņš darbojās līdz 1923. gada 17. maijam, kad pārgāja asistēt neiroloģijas katedrā [32]. Drīz pēc tam, nejūtoties Latvijā novērtēts un konfliktējot ar atsevišķiem Medicīnas fakultātes mācītājiem, M. Kazaks emigrēja uz ASV [33].

Līdz ar to vakantās asistentu vietas Psihiatrijas katedrā tika piedāvātas talantīgiem studentiem. Tā kā H. Buduls pats, būdams vienīgā autoritāte, komplektēja un audzināja savu nākamo akadēmisko personālu, nevar pārvērtēt viņa milzīgo idejisko ietekmi uz visu Latvijas starpkaru psihiatru paudzi.

No pašiem katedras pirmsākumiem, vēl būdams students, katedrā darbojās **Ansis Karps** (1892–1979). Viņš medicīnas studijas bija uzsācis Tērbatas Universitātē, bet tās pārtrauca Pirmais pasaules karš. 1919. gadā A. Karps piedalījās Brīvības cīņās, bet pēc tam turpināja medicīnas studijas Latvijas Augstskolā, ko pabeidza 1923. gadā [34]. A. Karps pildīja subasistentu pienākumus no 1921. gada oktobra [35] līdz 1924. gada 1. janvārim, kad tika ievēlēts jaunākā asistentu amatā [36]. Katedrā A. Karps darbojās līdz 1927. gada 1. aprīlim, kad, vairāk nosliecoties uz klīnisko medicīnu, pārgāja strādāt par vecāko ārstu Rīgas pilsētas Sarkankalna slimnīcā [37]. Atbilstoši savām praktiskā ārsta interesēm A. Karps 20. gs. 20. gadu otrā pusē publicēja rakstus Latvijas Tuberkulozes apkarošanas biedrības izdevumā „Tautas veselība” par tādām klīniskā praksē nozīmīgām problēmām kā reimatisma radītām neiralģijām, bērnu šļaugano trieku, smadzeņu asinsvadu sklerozi u. tml. [38].

1924. gada 1. septembrī, būdams IV kursa students, darbību katedrā uzsāka subasistents **Verners Kraulis** (1904–1944) [39]. V. Kraulis Latvijas Universitāti absolvēja 1927. gadā. No 1928. gada 1. janvāra V. Krauli ievēlēja par jaunāko asistentu [40], bet no 1930. gada 1. jūlija pārvēlēja par asistentu [41]. Verners Kraulis bija viens no zinātniski aktīvākajiem un panākumiem bagātākajiem katedras darbiniekiem. Viņš iesaistījās katedras zinātniskajā darbā, asistējot lielākajā 20. gs. 20. gadu Psihiatrijas katedras klīniskajā pētījumā par sifilitiķu progresīvās paralīzes ārstēšanu

ar malāriju [42]. Jau 1927. gadā viņš devās pirmajā zinātniskajā komandējumā uz Karaļaučiem potējāmā materiāla – malārijas plazmodija – iegūšanai [43]. V. Kraulis, sākotnēji pievērsies sabiedrības veselības jautājumiem, rakstot izdevumam „Tautas veselība” un Latvijas skolotāju savienības izdevumam „Nākotnes spēks” [44], jau pavisam drīz – 1928. gadā – publicēja savu pirmo nopietno Eiropas līmeņa pētījumu par iedzimtību prestižā ārzemju medicīnas žurnālā [45].

Īslaicīgi, no 1927. gada 1. aprīļa līdz 1928. gada 1. aprīlim [46], Psihiatrijas katedrā subasistenta pienākumus pildīja VI kursa students **Nikolajs Jerums** (1904–1991), kas līdz tam bija asistējis Anatomijas katedrā. 1928. gadā pēc studiju beigšanas viņš atstāja darbu Psihiatrijas katedrā un pievērsās praktiskai psihiatrijai, kļūstot par Sarkankalna slimnīcas ārstu [47]. Zinātnei N. Jerums pievērsās vēlāk, pēc Otrā pasaules kara atrodoties emigrācijā Venecuēlā, kur 1961. gadā kļuva par Karakasas Universitātes profesoru [48].

No 1928. gada 1. aprīļa Nikolaja Jeruma atstāto subasistenta vietu katedrā ieņēma **Hermanis Saltups** [49], tobrīd V kursa students. H. Saltups bija studējis arī Vīnes un Halles Universitātē (1922–1924), bet ārsta grādu ieguvis Latvijas Universitātē 1929. gadā [50]. No 1930. gada 1. jūlija viņš tika iecelts par jaunāko asistentu [51]. Vēlāk bijis Sarkankalna slimnīcas ārsts un viens no insulīna šoka terapijas ieviesējiem Latvijā.

Laikā, kad veidojās Latvijas psihiatrijas zinātniskā doma, Eiropas psihiatrijā tolaik divas galvenās psihisko slimību izcelsmes paradigmas – psihogēnā un neirogēnā – nonāca tiešās pretrunās [52]. 1924. gada 23. oktobrī Latviešu ārstu biedrības sēdē Latvijas Universitātes nervu slimību docents E. Kalniņš, atgriezies no gadskārtējā vācu neirologu kongresa Insbrukā, referēja par toreizējām tendencēm Eiropas klīniskajā psihiatrijā. E. Kalniņš ziņoja, ka pēc Minhenes Universitātes profesora **Osvalda Bumkes** (1877–1950) un Frankfurtes Universitātes profesora **Karla Kleista** (1879–1960) referātu noklausīšanās izcēlusies asa diskusija starp neirogēnās un psihogēnās teorijas atbalstītājiem [53]. Latviešu ārstu biedrībā, noklausoties referātu, šī ziņojuma daļa diskusiju neizraisīja [54]. Diskusijas trūkums, jādūmā, ir skaidrojams ar to, ka Latvijā akadēmiskās un zinātniskās psihiatrijas tradīcijas tikko bija sākušas veidoties un bija tikai viens psihiatrijas korifejs – profesors Hermanis Buduls –, kas jau no pašiem savas darbības pirmsākumiem ir bijis bioloģiski domājošs psihiatrs. Šādu skatījumu pārņēma arī viņa audzēkņi – jaunā Latvijas psihiatru paaudze.

Starp garīgo slimību cēloņiem prof. H. Buduls kā galveno uzskatīja „organisma attiecīgu patoloģisku iegroztājumu” jeb slimīgu iedzimtību. Tomēr viņš atzina arī eksogēno faktoru nozīmi garīgo slimību izcelsmē. Par piemēriem viņš minēja sifilisu, citas infekciju slimības, alkoholu, organiskas smadzeņu slimības, endokrīnās saslimšanas, grūtniecību, vispārēju organisma novājināšanos u. c. Tomēr, kā jau bioloģiski domājošs psihiatrs, H. Buduls par strīdīgu cēloni uzskatīja garīgas pārpūles, stresa situāciju un seksuālo īpatnību iespaidu uz psihisku slimību izcelsmi, sakot, ka „tautas apziņā garīgiem iespaidiem garīgu slimību etioloģijā piešķirta pārāk liela loma” [55]. Kā pierādījumu saviem uzskatiem H. Buduls minējis faktu, ka 1919. gadā Rīga veselu mēnesi dienu un nakti tikusi apšaudīta un granātas plīsušas

katrā pilsētas daļā, tomēr no apmēram 250 000 pilsētas iedzīvotāju tai laikā vienīgi pārciesto briesmu dēļ psihiatriskā slimnīcā neviens neesot nokļuvis [56].

H. Buduls 20. gs. 20. gados „Latvijas Ārstu Žurnālā” publicējis pētījumus par iedzimtu einuhoīdismu [57], par letargisko epidēmisko encefalītu [58], nervu sistēmas hereditodeģeneratīvu saslimšanas gadījumu [59] – respektīvi, pētījumus par organiskām nervu sistēmas saslimšanām. H. Budula vadībā Sarkankalna slimnīcā tika izveidota laboratorija histoloģisku, bioloģisku un ķīmisku izmeklējumu veikšanai [60], kas norāda uz slimības organisku cēloņu meklējumiem. Gādājot aparatūru laboratorijai, kāda H. Budula iepirkumu lieta izskatīta arī LU goda tiesā 1921. gadā [61]. Progresīvās paralīzes pētījumi notika, sadarbojoties ar Patoloģiskās anatomijas katedru un profesoru **Romānu Adelhaimu** (1881–1938) [62], kurš kopīgā pētījuma patoloģiski anatomiskos aspektus publicēja Vīnes klīniskajā nedēļrakstā [63]. Katedras vajadzībām tika iekārtota un regulāri papildināta bibliotēka [64].

Psihiatrijas katedras interešu lokā 20. gadsimta 20. gados bija arī deģenerācijas teorija, un katedra 1926. gadā izsludināja studentu konkursu „Izpētīt kādā dzimtā psihiskās deģenerācijas un reģenerācijas gaitu” [65]. Šajā konkursā uzvarēja katedras zinātniski darbīgākais asistents V. Kraulis ar pētniecisko darbu „Pētījumi par psihiskās deģenerācijas un reģenerācijas gaitu S., H. un K. dzimtās” [66]. Savā darbā V. Kraulis bija ievācis ziņas par deviņām paaudzēm K. dzimtā, sākot ar 17. gadsimta pirmo pusi, un par 7 paaudzēm S. un H. dzimtās divsimt gadu periodā, kopā par 394 personām. H. Buduls novērtēja šo darbu kā teicami izdevušos un atzina to par vērtīgu materiālu tālākām studijām [67].

1926. gadā V. Kraulis publicējies arī „Latvijas Ārstu Žurnālā”, kur iespiests viņa novērotās psihozes gadījuma apraksts pēc strumektomijas pacientei ar Bazedova slimību [68].

V. Krauļa pētījums par psihopatoloģijas iedzimtību, kas publicēts izdevumā „Zeitschrift für die gesamte Neurologie und Psychiatrie” [69], uzskatāms par nopietnu pieteikumu zinātnē Eiropas līmenī, īpaši ņemot vērā to, ka tolaik galvenā loma psihiatrijā piederēja tieši vācu zinātniskajai skolai [70]. 1929. gadā Verners Kraulis par Kultūras fonda līdzekļiem uz sešiem mēnešiem bija nosūtīts zinātniskā komandējumā uz Berlīni un uz Minhenes Psihiatrijas pētniecisko institūtu (*Forschungsinstitut für Psychiatrie*) [71]. Pie iestādes vadītāja profesora **Ernsta Rīdina** (1874–1952) V. Kraulis veica pētījumus savai doktora disertācijai „Par histēriko reakciju un viņas konstitucionāliem pamatiem”, ko aizstāvēja 1932. gadā [72].

Izvērtējot Psihiatrijas katedras darbību 20. gs. 20. gados, jāsecina, ka katedras darbinieki nav padziļināti pētījuši psihogēnos slimību iemeslus, bet gan pievērsušies slimību somatisko cēloņu meklējumiem. Nav rakstu par psihoterapiju, psihoanalīzi, toties padziļināti ir pētīts neirosifiliss, endokrīno saslimšanu izraisītas patoloģijas, pārmantojamās slimības. Tādējādi laikā, kad pasaules psihiatrijā vēl notika aktīva diskusija, Psihiatrijas katedra Latvijā jau bija izvēlējusies savu piederību somatiski orientētajai psihiatrijas skolai.

Somatiski orientēto psihiatru uzvaras gājiens bija sācies, atklājot progresīvās paralīzes saistību ar sifilisa infekciju. 1904. gadā slavenais vācu psihiatrs **Emīls Krepelīns** (1856–1926) grāmatā „Psychiatrie” ar vislielāko pārliecību paziņoja, ka

progresīvās paralīzes attīstībai ir nepieciešama sifilisa infekcija [73]. Bija zināms ne tikai tas, kāds ir bojājums smadzenēs progresīvās paralīzes gadījumā, bet arī tas, ka šo bojājumu ierosina *Treponema pallidum* un ka šo infekciju iespējams diagnosticēt, izmantojot 1905. gadā atklāto komplementa fiksācijas reakciju [74].

Pirmā pasaules kara laikā 1917. gadā Vīnes Universitātes psihiatrijas profesors **Julius Vagners-Jauregs** (1857–1940) atklāja ārstniecisku metodi, kā aizkavēt neirosifilisa progresēšanu, inficējot pacientus ar malāriju, tādā veidā izraisot „malārijas drudža terapiju” [75]. (Nobela prēmija 1927. gadā.) Tas bija grandiozs atklājums – faktiski pirmā īstā ārstēšanas metode vienam no toreiz biežākajiem psihisko slimību cēloņiem. Ziņojumi liecina, ka dažās psihiatriskajās klīnikās līdz pat 45% vīriešu dzimuma pacientu stacionārā atradās progresīvās paralīzes dēļ [76].

Pirmo reizi Latvijā malārijas drudža terapijas metode progresīvās paralīzes ārstēšanā tika lietota 1923. gadā Sarkankalna slimnīcā. Sarkankalna slimnīcā ar progresīvo paralīzi 1924. gadā ārstējās 12,3% vīriešu un 3,4% sieviešu [77]. Laika posmā līdz 1926. gadam profesora H. Budula vadībā ar šo metodi tika ārstēti 50 paralītiķi. 1926. gadā publicētajos „Latvijas Ārstu un Zobārstu Kongresa Darbos” pētījuma vadītājs H. Buduls ziņoja par ārstēšanas rezultātiem un secināja, ka Sarkankalna slimnīcā malārijas drudža terapijas efektivitāte nav bijusi tik pārlicinoša kā citās Eiropas klīnikās un „Sarkankalna slimnīcas statistika nedod iemesla dažādām rožainām cerībām attiecībā uz labām izredzēm pie progresīvās paralīzes ārstēšanu ar malāriju, tomēr arī viņa nav tāda, kura noliegtu šīs jaunās metodes dažas labas puses” [78].

Nenoliedzami, ka malārijas terapija bija izmisuma metode pacientu ārstēšanā un šī terapija bija nedroša. Tomēr, pateicoties Psihiatrijas katedras ārstu zinātniskajai aizrautībai un vēlmei palīdzēt šiem agrāk mokošai nāvei nolemtajiem, beidzot arī Latvijā šīs fatālās slimības slimniekiem parādījās cerība uz dzīves kvalitātes uzlabošanu un dzīvildzes palielināšanu.

Jāatzīst, ka Latvijas psihiatrijas katedra profesora H. Budula vadībā 20. gs. 20. gados ne tikai bija izveidojusi savu klīnisko bāzi, studentu mācību programmu, laboratoriju un bibliotēku, bet arī sekoja līdzi sava laika garam un piedāvāja modernas, tam laikam progresīvas ārstēšanas un pētniecības metodes, tādējādi liekot stingrus pamatus pirmajai latviešu psihiatru – klīnicistu un psihiatru – zinātnieku paaudzei.

VĒRES

1. Dāle P. *Vēsturisks pārskats par Latvijas Augstskolas nodibināšanu un viņas darbību pirmā (1919./20.) mācības gadā*. Rīga, Latvijas Augstskolas izdevums, 1921, 32. lpp.
2. Krimbergs R., Prīmanis J. Medicīnas fakultāte 1919–1939 // *Latvijas Universitāte divdesmit gados 1919–1939*. I daļa. Rīga, LU, 1939, 585. lpp.
3. Buduls H. *Poruku Jānis savas garīgās dzīves krēslainās dienās*. Rīga, Zirgelis, 1911. 113 lpp.; 2. papild. izd.: Buduls H. *Poruka dvēseles noskaņas krēslainās dienās*. Rīga, J. Rozes apgādībā, 1925. 142 lpp.

4. Buduls H. Prof. Dr. Med. Hermana Buduļa Autobiogrāfija // *LĀZA Apkārtraksts*. 1978, Nr. 115, 28.–30. lpp.; Эглитис И. Херманис Будулис // *Из истории медицины*. Рига, ЛМА, 1990, 140–145 с.; Vīksna A. Profesors Hermanis Buduls un viņa vieta Latvijas psihiatrijas vēsturē // *Latvijas Ārstu Žurnāls*. 2002, Nr. 11./12., 55.–59. lpp.
5. LVVA, 7427. f., 13. apr., 281. l., 20. lpp.
6. Buduls H. Psihiatrijas klīnika // *Latvijas Universitātes piecgadu darbības pārskats 1919–1924*. Rīga, LU, 1925, 202.–203. lpp.
7. Krimbergs R., Prīmanis J. Medicīnas fakultāte 1919–1939 // *Latvijas Universitāte divdesmit gados 1919–1939*. I daļa, 604. lpp.
8. Baltiņš M. Par privātdocenta statusu Latvijas Universitātē // *Latvijas Universitātes Raksti*. Nr. 653. Zinātņu vēsture un muzejniecība. Rīga, Latvijas Universitāte, 2003, 63.–79. lpp.; Krimbergs R., Prīmanis J. Medicīnas fakultāte 1919–1939 // *Latvijas Universitāte divdesmit gados 1919–1939*. I daļa, 604.–605. lpp.
9. Vīksna A. Profesors Hermanis Buduls un viņa vieta Latvijas psihiatrijas vēsturē // *Latvijas Ārstu Žurnāls*.
10. Psīchiatrijas katedra // *Latvijas Universitātes divgadu darbības pārskats 1924–1926*. Rīga, LU, 1926, 124. lpp.; Psīchiatrijas katedra // *Latvijas Universitātes darbības pārskats 1927/1928*. Rīga, LU, 1928, 88.–89. lpp.; Psīchiatrijas katedra // *Latvijas Universitātes darbības pārskats 1929/30 akad. gads*. Rīga, LU, 1930, 120.–121. lpp.
11. Krimbergs R., Prīmanis J. Medicīnas fakultāte 1919–1939 // *Latvijas Universitāte divdesmit gados 1919–1939*. I daļa, 660. lpp.
12. Buduls H. Psihiatrijas klīnika // *Latvijas Universitātes piecgadu darbības pārskats 1919–1924*.
13. Buduls H. *Psihiatrija. Vispārīgā daļa*. Rīga, Valters un Rapa, 1924. 190 lpp.; Buduls H. *Psihiatrija. Speciālā daļa*. Rīga, Valters un Rapa, 1929. 146 lpp.
14. Krimbergs R., Prīmanis J. Medicīnas fakultāte 1919–1939 // *Latvijas Universitāte divdesmit gados 1919–1939*. I daļa, 661. lpp.
15. *Latvijas Universitātes (Latvijas Augstskolas) lekciju un praktisko darbu saraksti no 1921. gada pavasara līdz 1930. gada pavasara semestrim*. Rīga, LU.
16. Krimbergs R., Prīmanis J. Medicīnas fakultāte 1919–1939 // *Latvijas Universitāte divdesmit gados 1919–1939*. I daļa, 628.–629. lpp.
17. LVVA, 7427. f., 13. apr., 281. l., 25. lpp.
18. Buduls H. Psihiatrijas klīnika // *Latvijas Universitātes piecgadu darbības pārskats 1919–1924*; Psīchiatrijas katedra // *Latvijas Universitātes divgadu darbības pārskats 1924–1926*; Psīchiatrijas katedra // *Latvijas Universitātes darbības pārskats 1929/30 akad. gads*.
19. Vīksna A. *Profesors Hermanis Buduls*. Rīga, Medicīnas zinātniskā bibliotēka, 2002, 11. lpp.
20. Eglītis I. Viena no pirmajām // *Latvijas Ārsti*. 1989, 1, 55.–57. lpp.; Eglītis I. Dažu psihiatrijas (psihoterapijas) terminu veidošanas vēsturiskie aspekti // *Medicīna. Vēsture. Valoda. Starptautiskās medicīnas vēsturnieku konferences un valodnieku simpozija referātu tēzes*. Rīga, Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs, 1993, 56.–57. lpp.
21. Baltiņš M. Medicīnas mācību grāmatu izdošana līdz 1944. gadam un LU mācības grāmatu apgāds // *Latvijas Universitātes Raksti*. 639. sēj. Zinātņu vēsture un muzejniecība. Rīga, Latvijas Universitāte, 2001, 118.–126. lpp.
22. Medicīnas literatūra latvju valodā // *Students*. 1927, 119, 4. lpp.

23. Kalniņš E. Grāmatu un žurnālu apskats // *Latvijas Ārstu Žurnāls*. 1924, Nr. 3, 96. lpp.
24. LVVA, 7427. f., 6. apr., 394. l.
25. *Valdības Vēstnesis*. 20.03.1925, 2. lpp.
26. Эглитис И. Херманис Будулис // *Из истории медицины*. Рига, ЛМА, 1990, 140–145 с.
27. Buduls H. *Psichiatrija. Speciālā daļa*. 3. lpp.
28. *Latvijas Universitātes lekciju un praktisko darbu saraksts 1924. gada rudens un 1925. gada pavasara semestrim*. Rīga, LU; Lapiņš U. Ārzemju latviešu ārsts Miķelis Kazaks (1884–1968) // *Latvijas Medicīnas augstskola*. Rīga, AML, 1995, 54.–56. lpp.; LVVA, 7427. f., 13. apr., 793. l., 1. lpp.
29. Lapiņš U. Ārzemju latviešu ārsts Miķelis Kazaks (1884–1968) // *Latvijas Medicīnas augstskola*.
30. *Valdības Vēstnesis*. 1922, 32, 1. lpp.
31. Lapiņš U. Ārzemju latviešu ārsts Miķelis Kazaks (1884–1968) // *Latvijas Medicīnas augstskola*; LVVA, 7427. f., 13. apr., 793. l., 14. lpp.
32. LVVA, 7427. f., 13. apr., 793. l., 23. lpp.
33. Lapiņš U. Ārzemju latviešu ārsts Miķelis Kazaks (1884–1968) // *Latvijas Medicīnas augstskola*.
34. Liepiņš K. V. Akadēmiskās dzīves atbildīgais redaktors dr. Ansis Karps septiņdesmitpiecgadnieks // *Akadēmiskā dzīve*. Mineopolise, 1966, 80.–82. lpp.
35. LVVA, 7427. f., 13. apr., 784. l., 3. un 16. lpp.
36. LVVA, 7427. f., 13. apr., 784. l., 6. lpp.
37. LVVA, 7427. f., 13. apr., 784. l., 12. lpp.
38. Karps A. Reimatisms un neiralģija // *Tautas veselība*. 1927, Nr. 10, 192.–195. lpp.; Karps A. Bērnu šļauganā trieka // *Tautas veselība*. 1927, Nr. 8/9, 153.–154. lpp.; Karps A. Nervu kaites bīstamā vecumā // *Tautas veselība*. 1927, Nr. 12, 240.–242. lpp.; Karps A. Smadzeņu asinsvadu skleroze // *Tautas veselība*. 1928.
39. LVVA, 7427. f., 13. apr., 862. l., 4. lpp.
40. LVVA, 7427. f., 13. apr., 862. l., 11. lpp.
41. LVVA, 7427. f., 13. apr., 862. l., 19. lpp.
42. Buduls H. Par progresīvās paralīzes ārstēšanu ar malāriju // *I Latvijas Ārstu un Zobārstu Kongresa darbi*. Rīga, Kongresa izpildu komitejas izdevums, 1926, 430.–445. lpp.
43. LVVA, 7427. f., 13. apr., 862. l., 10. lpp.
44. Kraulis V. Kultūra un deģenerācija // *Tautas veselība*. 1928, Nr. 4/5, 78.–82. lpp.; Kraulis V. Alkoholisms un viņa sociālā nozīme // *Tautas veselība*. 1928, 121.–126. lpp.; Kraulis V. Bērnu aizsargāšana no stostīšanās // *Nākotnes spēks*. 1925, Nr. 4, 194.–198. lpp.
45. Kraulis W. Studien uber psychopathologische Vererbung // *Zeitschrift fur die gesamte Neurologie und Psychiatrie*. 1928, 114/1, 647.–680. lpp.
46. LVVA, 7427. f., 13. apr., 705. l., 6. un 10. lpp.
47. Psīchiatrijas katedra // *Latvijas Universitātes darbības pārskats 1927/1928*.
48. In memoriam. Profesoru Dr. med. Nikolaju Jerumu pieminot // *Latvijas Ārsti*. 1991, 4.–9. lpp.; Anže M. Medicīnas fakultātes absolventi – ārvalstu augstskolu profesori // *Latvijas Universitātei – 80. Konferences referātu tēzes*. Rīga, Latvijas Universitāte, 1999, 153.–154. lpp.

49. LVVA, 7427. f., 13. apr., 1539. l., 5. lpp.
50. *Latvijas Universitāte divdesmit gados 1919–1939*. II daļa. Rīga, LU, 1939, 478. lpp.
51. LVVA, 7427. f., 13. apr., 1539. l., 36. lpp.
52. Shoter E. The 1920s: an Overview // *A Century of Psychiatry*. London, Mosby–Wolfe Medical Communications, 1999, p. 63–71.
53. Kalniņš E. Neurologu kongress Insbrukā // *Latvijas Ārstu Žurnāls*. 1924, Nr. 12, 240.–243. lpp.
54. Skuja J. Ārstu biedrību dzīve // *Latvijas Ārstu Žurnāls*. 1924, Nr. 12, 304. lpp.
55. Buduls H. *Psihiatrija. Vispārīgā daļa*. 123.–133. lpp.
56. Eglītis I. Viena no pirmajām // *Latvijas Ārsti*.
57. Buduls H. Par einuroidismu // *Latvijas Ārstu Žurnāls*. 1924, Nr. 1/2, 1.–12. lpp.
58. Buduls H. Par letargisko epidēmisko encefalītu // *Latvijas Ārstu Žurnāls*. 1924, Nr. 6/7, 133.–143. lpp.
59. Buduls H. Par kādu nervu sistēmas heredodeģeneratīvās saslimšanas gadījumu // *Latvijas Ārstu Žurnāls*. 1925, Nr. 3/4, 74.–79. lpp.
60. Buduls H. Psihiatrijas klīnika // *Latvijas Universitātes piecgadu darbības pārskats 1919–1924*; Rudzītis K. Psihiatrijā // *Zinātne tēvzemei divdesmit gados 1918–1938*. Rīga, LU, 1938, 276.–277. lpp.; Psihiatrijas katedra // *Latvijas Universitātes darbības pārskats 1930/1931 akad. gads*. Rīga, LU, 1931, 110.–111. lpp.
61. Ozols J. Goda tiesas darbība Latvijas Universitātē pirmajos divdesmit Latvijas pastāvēšanas gados // *Latvijas Universitātes Raksti*. 639. sēj. Zinātņu vēsture un muzejniecība. Rīga, Latvijas Universitāte, 2001, 75.–100. lpp.
62. Psihiatrijas katedra // *Latvijas Universitātes divgadu darbības pārskats 1924–1926*; Vilde J. Ārzemju literatūras referāti // *Latvijas Ārstu Žurnāls*. 1926, Nr. 11/12, 405.–406. lpp.
63. Adelheim R. Zur pathologischen Anatomie der Impfmalaria bei progressiver Paralyse // *Wiener Klinische Wochenschrift*. 1926, Nr. 15.
64. Psihiatrijas katedra // *Latvijas Universitātes divgadu darbības pārskats 1924–1926*.
65. LVVA, 7427. f., 6. apr., 396. l.
66. Psihiatrijas katedra // *Latvijas Universitātes darbības pārskats 1926/1927*. Rīga, LU, 1927, 98.–99. lpp.
67. LVVA, 7427. f., 6. apr., 396. l.
68. Kraulis V. Kāds psihozes gadījums pēc strumektomijas pie Bazedova slimības // *Latvijas Ārstu Žurnāls*. 1926, Nr. 9/10, 335.–343. lpp.
69. Kraulis W. Studien uber psychopathologische Vererbung // *Zeitschrift fur die gesamte Neurologie und Psychiatrie*.
70. Shoter E. The 1920s: an Overview // *A Century of Psychiatry*. P. 63–71.
71. Psihiatrijas katedra // *Latvijas Universitātes darbības pārskats 1929/1930 akad. gads*; Psihiatrijas katedra // *Latvijas Universitātes darbības pārskats 1928/1929*. Rīga, LU, 1929; LVVA, 7427. f., 13. apr., 862. l., 12. un 13. lpp.
72. Krimbergs R., Prīmanis J. Medicīnas fakultāte 1919–1939 // *Latvijas Universitāte divdesmit gados 1919–1939*. I daļa. 653. lpp.; Felders B. Mazvērtīgo samazināšana – eigēnika Latvijā // *Kultūras Diena*. 2005, 23. apr.
73. Noguchi H., Moore J. W. A Demonstration of Treponema Pallidum in the Brain in Cases of General Paralysis // *The Journal of Experimental Medicine*. 1913, Nr. 1, p. 232–239.

74. Braslow J. T. The Influence of a Biological Therapy on Physicians' Narratives and Interrogations: The Case of General Paralysis of the Insane and Malaria Fever Therapy, 1910–1950 // *Bulletin of the History of Medicine*. 1996, vol. 70, Nr. 4, p. 577–608.
75. Whitrow M. Wagner – Jauregg and Fever Therapy // *Medical History*. 1990, vol. 34, p. 294–310.
76. Braslow J. T. *The Influence of a Biological Therapy on Physicians' Narratives and Interrogations: The Case of General Paralysis of the Insane and Malaria Fever Therapy, 1910–1950*.
77. Buduls H. Dažas psihozes agrāk un tagad // *Sarkankalna slimnīcas vēsture 1862–1937*. Rīga, Pilsētas valdes izdevums, 1938, 190.–194. lpp.
78. Buduls H. Par progresīvās paralīzes ārstēšanu ar malāriju // *I Latvijas Ārstu un Zobārstu Kongresa darbi*.

Summary

Psychiatry emerged as a field of science in Latvia in 1920, when the Department of Psychiatry in the University of Latvia was established. The first chair of this department was Dr. Med. Hermanis Buduls, elected as a professor in 1924, but as assistants in the 1920's worked M. Kazaks, A. Karps, V. Kraulis, N. Jerums, and H. Saltups.

The scientific papers of professor Buduls and his assistants point out agreement in the theory of neurogenic origins of mental disorders. The malaria fever therapy for general paralysis of the insane was introduced, thus psychiatrists from Latvia at the time made a contribution in the development of the first biological treatment method in psychiatry.

Keywords: *Department of Psychiatry, history of psychiatry, H. Buduls, V. Kraulis.*